

УДК 821.111-373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.58>

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ДИТЯЧИХ ТВОРІВ РОАЛЬДА ДАЛА

ONOMASTIC SPACE IN ROALD DAHL'S CHILDREN'S BOOKS

Подгурська І.О.,

orcid.org/0000-0001-9092-5282

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри практики англійського усного і писемного мовлення
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

Статтю присвячено аналізу ономастичного простору дитячої літератури відомого британського письменника Роальда Дала. Його твори для дітей і про дітей мають багато власних назв, що виконують переважно номінативну й стилістичну функції. Власні назви традиційно відображають історію, релігійні вірування й культуру країни, до якої вони належать. Відіграючи невід'ємну роль у розкритті сюжету літературного твору, ономастичні одиниці постійно стають предметом вивчення як лінгвістів, так і літературних критиків. Актуальність нашого дослідження зумовлена зростаючим інтересом до проблеми функціонування онімів у сучасних англійських текстах фентезійного жанру загалом і у дитячих творах Р. Дала зокрема, оскільки вони відіграють важливу роль у формуванні унікальної образної системи вигаданого світу.

Головною метою роботи є дослідження принципів формування й функціонування онімів, що зустрічаються у дитячих творах Р. Дала, та виявлення основних рис ідіостилу письменника. Матеріалом дослідження стали твори Р. Дала для дітей та їх переклади українською мовою. Для цього нами було виділено близько ста одиниць на позначення імен персонажів, географічних об'єктів та домашніх тварин. Необхідно зазначити, що ми не ставимо собі за мету проводити статистичний аналіз даних, але занурюємося в етимологію та семантику ономастичних компонентів.

Базуючись у нашому дослідженні на класифікації М.П. Кочерган, ми дійшли висновку, що весь ономастичний простір робіт Р. Дала поділяється на антропонімічні (імена людей) та неантропонімічні (зооніми, топоніми, прагмоніми) назви. Найбільшою групою антропонімів є прізвища, за якою слідує імена, а найменш численною групою виступають прізвиська та псевдоніми. Усі вони поділяються в романах письменника на звичайні, запозичені зі стародавньої культури й міфології та авторські неологізми. Щоб розкрити сутність персонажа, автор використовує оказіональні власні назви, які викликають лінгвістичні асоціації, та алюзивні, що породжують екстралінгвістичні асоціації.

Таким чином, різноманітний і самобутній ономастичний простір романів Р. Дала характеризується складністю семантичної структури й спрямованістю на асоціативні зв'язки. Власні імена в творах найкращого казкаря Британії виступають невід'ємним елементом форми художнього твору, складником ідіостилу письменника та одним із засобів створення літературного портрету. Завдяки кореляції з авторським задумом та метою художнього твору майже всі оніми мають певне змістове навантаження, передають специфічний колорит місцевості й мають додаткове значення.

Ключові слова: дитяча література, Роальд Дал, власні назви, ідіостиль, ономастичний простір, антропонімія, зоонім, топонім, прагмонім.

Our research deals with the onomastic space in Roald Dahl's children's books. Roald Dahl's Books about children and for children are full of proper names, which accomplish predominantly nominative or stylistic functions. Proper names reflect history, religious beliefs and culture of the country they belong to. Being a necessary condition for the full disclosure of the plot in any work of literature, onomastic components have repeatedly become the subject of the study of linguists and literary critics. The topicality of our research is determined by the growing interest in the characteristic features and functioning of proper nouns in modern English works of fantasy genre, in general, and Roald Dahl's Children's Books, in particular, because they play an important role in the formation of the fantasy environment of the imaginary world.

The aim of the work is to research the principles of formation and functioning of proper names, which are found in Roald Dahl's works and to identify the main features of writer's idiosyncrasy. The material of our research includes famous children's novels by Roald Dahl as well as their translation into Ukrainian. About 100 names of characters, places and pets have

been analyzed. It is necessary to mention that we do not aim to conduct the statistical analysis of the data. But to delve into the etymology and semantics of onomastic components.

Having taken the classification of M.P. Kochergan as a basis of our research, we came to the conclusion that the whole onomastic space of Dahl's works can be divided into anthroponymic names (names of people) and non-anthroponymic names (zoonyms, toponyms, pragmonyms). The most numerous group of anthroponymy is surnames, the next one includes names, the least numerous are nicknames and pseudonyms. All personal names in the novels can also be divided into: ordinary ones, borrowed from ancient culture and mythology and author's neologisms. In order to reveal the characters' nature, the author uses the occasional proper nouns that lead to linguistic associations and the allusive proper names, which cause extra-linguistic associations.

Thus, the various and original onomastic space of the novels by R. Dahl is a multi-faceted linguistic phenomenon, which is characterized by the complexity of the semantic structure and focus on associative relationship. The proper names in children's books by Roald Dahl are an integral part of the poetics of a literary work and writer's idiostyle as well as one of the means of creating a literary portrait. In response to the author's plan and the aim of the work, almost all of the proper names of the children stories carry a certain semantic property; convey a certain coloring, and even an additional meaning.

Key words: children's books, Roald Dahl, proper names, idiostyle, onomastic space, anthroponymy, zoonym, toponym, pragmonym.

Постановка проблеми. Розроблення питань функціонування різних груп онімів у художніх творах, декодування компресованої в них інформації та вибір перекладацької стратегії для адекватності перекладу власних назв цільовою мовою є одними з основних напрямів розвитку сучасного мовознавства. Будучи необхідною умовою для повного розкриття змісту в художньому творі, оніми неодноразово ставали предметом дослідження лінгвістів та літературознавців з точки зору їх етимології, семантики й функціонування. Особливу увагу власні імена привертають у разі їх позиціонування як частини авторських стилістичних засобів художнього твору.

Дитячі твори одного з найкращих казкарів ХХ століття Р. Дала насичені власними назвами, які виконують переважно номінативну або стилістичну функцію. Незважаючи на зростаючу кількість наукових студій, присвячених творчості Р. Дала, зацікавленість дослідників розподіляється досить нерівномірно й зосереджується головною мірою на перекладацькій стратегії під час відтворення онімів засобами цільової мови. Аналіз сучасних засобів англійської мови дає змогу дійти висновку, що проблема репрезентації іншомовних власних назв в літературному тексті є досить актуальною, адже ономастикон не лише містить назви, але й відтворює історико-культурні особливості певного етносу та відіграє значну роль у структурно-змістовій організації твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ономастики розглядали у своїх роботах В.С. Виноградов [2], Д.І. Єрмолович [4], М.П. Кочерган [7], О.В. Суперанська [12], С.П. Флорін [3]. Так, ведучим спеціалістом у галузі ономастики О.В. Суперанською було введено термін «ономастичний простір», що позначає сукупність власних назв, «що вживаються в мові певного народу для іменування реальних, гіпотетичних та фантастичних об'єктів. Він

визначається моделлю світу, що існує в сприйнятті цього народу в певний час, але в ньому завжди зберігаються елементи минулих епох» [12, с. 141]. Пізніше термін було перенесено на літературну ономастику.

Розробленням питань літературної ономастики та принципів аналізу літературної онімії займалися багато закордонних і вітчизняних дослідників. Найвні класифікації поетонімів Ч. Косиля, Д. Лампінга, М.М. Мельник, Ю.В. Карпенка [13; 14] характеризуються виокремленням різних функцій літературних онімів, але їх поділ на номінативну та стилістичну функції залишається базовим для всіх. Розгляд найоптимальніших засад аналізу поетонімів демонструє, що найкращою стратегією є «вивчення всього спектру онімів у контексті художнього цілого» [10, с. 7] й подальше студіювання на всіх мовних рівнях: від фонетичного (створення ефекту милозвучності, какофонії, звукової незвичності) до синтаксичного (специфічне сполучення складників оніма, сполучуваність суміжно вживаних онімів тощо). В.М. Калінкін підкреслює своєрідність онімів дитячих художніх творів, бо їх онімічний складник виявляється вагомим і більш істотним, ніж у творах для дорослих, а стилістика літературної онімії дитячих творів має не дві, а безліч функцій, які, однак, досить логічно підрозділяються дослідником на дві групи, а саме інформаційну та емоційну [5].

Жанр сучасної британської чарівної казки тісно пов'язаний з актом авторської словотворчості, тому що нові концепти казкової картини світу потребують нових назв. Особливу увагу науковців привертає така група авторських новоутворень, як оказіональні антропоніми. Н.С. Яковенко характеризує цю групу поетонімів таким чином: «імена, більш насичені за змістом і емоційним навантаженням, ніж звичайні, загальноживані імена, а їх специфіка полягає в тому, що, обслуго-

вуючи певний контекст, вони не претендують на те, щоб бути закріплені у мові і увійти в загальний вжиток» [10, с. 5].

Під час вивчення okazіональних антропонімів звертають увагу на такі два аспекти:

- тип новотворення (розрізняють лексичні, семантичні, граматичні й фонетичні okazіональні слова та словосполучення, доволі частотним є змішаний тип okazіоналізмів);

- словотвірна модель (семантична деривація, афіксація, аббревіація, словоскладання, конверсія та контамінація).

Розуміння типу та моделі утворення okazіональних антропонімів є дуже важливим під час вибору стратегії їх перекладу. Основною метою таких одиниць є стисла і влучна характеристика персонажу, зображення основних рис характеру та реалізація додаткового значення, позитивної або здебільшого негативної, саркастичної конотації. Залучення різних типів і моделей okazіональної топоніміки сприяє відтворенню авторської суб'єктивності, збагаченню спектру емоцій від прочитаного.

Дитячі твори Р. Дала останнім часом привертають увагу багатьох літературознавців та лінгвістів. Комплексному дослідженню функціонування власних імен у дитячих творах та їх специфіки в творчості письменника присвячено дисертаційне дослідження О.Д. Петренко [10], в якому дослідниця проводить деталізоване студіювання онімів у більш ніж 20 творах письменника, написаних у різні роки, та аналізує механізми й закономірності конструювання okazіональних онімів і їх вплив на ідіостиль автора. Питаннями онімичної специфіки творчого спадку Р. Дала займалась українська дослідниця О.Д. Клічук, яка стверджує, що у творах Р. Дала кістяк складають не номінативні, а саме експресивні, стилістично забарвлені власні назви, які надають казкам письменника особливої виразності.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження принципів формування й функціонування онімів, які зустрічаються у дитячих творах Р. Дала, та виявлення основних рис ідіостилію письменника.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких задач:

- окреслення теоретичних засад вивчення сучасної онімної лексики;

- встановлення особливостей структури та функціонування ономастичного простору дитячих творів Р. Дала;

- з'ясування етимологічних, лексико-семантичних і структурних характеристик авторських

онімів, а також специфіки їх відтворення під час перекладу цільовою мовою.

Виклад основного матеріалу. Більшість імен персонажів у дитячих творах Р. Дала є змістовною і влучною характеристикою героїв та відображенням їхньої сутності у канві розповіді. Британський казкар використовує різні типи й моделі утворення okazіоналізмів, які підкреслюють іронічне ставлення автора до героїв, викликають певний спектр емоцій у читачів і знайомлять поціновувачів британських казок із дивовижним та багатогранним явищем okazіонального словотворення. При цьому у деяких творах зооніми (у тому числі, вигадані імена неіснуючих створінь) за кількістю й частотністю превалюють над антропонімами.

Всі імена, прізвища та прізвиська героїв Р. Дала можна поділити на реально наявні ВН (наприклад, *Uncle Oswald*; *Charlie Bucket*; *Bruno Jenkins*, *Bruce Bogtrotter*, *Alice Blue*, *Henry Sugar*, *Marvin Prune*, *Mrs. Silver*) й вигадані автором промовисті власні імена з додатковим змістом (наприклад, *Augustus Gloop*, *Veruca Salt*, *Violet Beauregarde*, *George Marvellous*, *Mike Teavee*). Задля більш глибокого розкриття образів персонажів автор використовує okazіональні власні назви, що викликають лінгвістичні асоціації, та алюзивні власні назви, що викликають екстралінгвістичні асоціації.

Okazіональні антропоніми у творах Р. Дала можна класифікувати за способами їх утворення таким чином:

1) загальні слова, що отримали статус власних імен – відапелятивні ВН (цей спосіб є найчастотнішим у казках автора):

- контекстуальні власні назви, які за межами твору є апелятивами, а безпосередньо у творі стають за умовами контексту онімами: *Salt* (сіль) – прізвище неприємної розпеченої дівчинки, батько якої володіє фабрикою з виготовлення солоних горішків; *Angina* (стенокардія, грудна жаба) – світська левиця, байдужа до скарг своєї доньки; *Ms. Honey* – приємна, ніжна до своїх учнів вчителька молодших класів;

- абстрактні іменники: *Prudence* (розважливість) – прізвище дівчини, яка завжди знає правильну відповідь на запитання вчителя;

- запозичення: *Augustus* (з лат. «великий») – у сполученні з прізвищем *Gloop* (в'язка і липка речовина, щось неприємне) – ім'я жадібного і нерозумного хлопця, що набуває комічного значення;

- колороніми: *Violet* (фіолетовий) – в імені дівчини криється натяк на її сумне майбутнє (в двадцять першому розділі вона перетворює

ється на чорницю); *Lavender* (лаванда) – хоробра подружка однієї з головних героїнь казки;

– фітоніми: *Wormwood* (гірка полинь) – прізвище сміливої та обдарованої дівчинки з егоїстичної і байдужої родини;

– топоніми: *Prince Pondicherri* – принц з Індії, на прохання якого було побудовано палац із шоколаду (ім'я походить від назви індійського міста Pondicherri – офіційна назва з 2006 р. Puducherry);

2) імена, що були утворені за допомогою морфологічних операцій:

– скорочення та аббревіація: *BFG* (від Big Friendly Giant);

– додавання афіксів, закінчень: *Wonka* – *Wonky-u+a* (від *wonky* – «хиткий, ненадійний») – прізвище екстравагантного, непослідовного й легковажного власника Шоколадної фабрики;

3) слова, що отримані складанням основ: *Miss Trunchbull* – жорстока та потворна директорка школи з армійськими звичками; *Professor Foulbody* – жадібний та лінивий науковець, що винайшов машину, яка дає змогу у шахрайський спосіб знайти золотий квиток;

4) імена, що викликають фонетичні асоціації: *Mike Teavee* – прізвище хлопчика, що є омофоном аббревіатури “TV” (*television*) і відображає його основне захоплення, хворобливу залежність від телебачення; *Mrs Sippi ma Miss Souri* – жіночі імена, звучання яких викликає певні географічні асоціації;

5) змішані okazіоналізми, тобто імена, що були утворені за допомогою декількох операцій, наприклад, імена велетнів у казці “*BFG*”: *Flechlumpeater*; *Manghugger*; *Bonecruncher*; *Childchewer*; *Meatdripper*; *Gizzardgulper*; *Maidmasher*; *Bloodbottler* (складання основ та афіксація); *Charlotte Russe* – героїня, яка виявилася шахрайкою з Росії, заявивши про «знахідку» другого квитка (її ім'я за звучанням схоже на франц. “*un charlatan*”, а прізвище в перекладі з французької означає «Росія» (фонетичний та семантичний типи)).

Антропоніміку романів жанру фентезі доповнюють також численні групи онімів (зооніми та етноніми), «створюючи у свідомості читача об'ємну панораму авторських вторинних світів, їхньої історії та культури» [12, с. 47], а також виступають опосередкованими засобами для характеристики персонажів. Зооніми в романах Р. Дала можна розподілити на дві великі категорії, такі як зооніми на позначення тварин-персонажів реального світу і зооніми на позначення тварин-персонажів магічного світу [2, с. 229]. Прикладами зоонімів на позначення тварин-пер-

сонажів реального світу є мишеня *Daisy*, мавпа *Muggle-wump*, пташка *Roly-Poly*. До другої категорії зоонімів на позначення тварин-персонажів магічного світу належать, наприклад, велетенські тварини, що розмовляють та поводяться, як людина, зокрема *Mr. Centipede*, *Miss Spider*, *Mr. Badger*, *Mr. Fox*. Окрему підгрупу в другій категорії складають алюзивні зооніми, наприклад, *Hades* – ім'я kota Верховної відьми, що є алюзією на Аїда або Гадеса – бога підземного царства в грецькій міфології. Специфічною рисою ономастикону творів Р. Дала є широке використання okazіональних зоонімів на позначення неіснуючих істот, наприклад, *Vermicious*, *Knids*, *Whangdoodles*, *Snozzwangers* та *Hornswogglers*, що мешкають у вигаданій країні *Loompaland*, яка також є домівкою крихітного народу *Oompa-Loompas*.

Топонімікон творів представлено значно меншою мірою. Зазвичай це об'єкти, що насправді існують, значно рідше авторські неологізми, навмисно створені письменником задля номінації реалій фентезійного світу. Одним з елементів фантастичного світу є чарівні предмети. У творах, що належать до дитячої літератури, магічні предмети складають один із головних компонентів мовної картини створеного письменниками чарівного світу. Так, у дивовижній країні солодоців, якою виявляється шоколадна фабрика, найменування кожного цеху виявляється концептуально важливим. Їх більшість побудована на основі антитези та гри слів: *cokernut-ice skating rinks*, *strawberry-juice water pistols*, *toffee-apple trees for planting out in your garden – all sizes*, *luminous lollies for eating in bed at night*, *cavity-filling caramels*. Ці чарівні назви виконують важливу функцію створення фантастичної дійсності, що невластива реальному світу.

Висновки. Таким чином, різноманітний і самобутній ономастичний простір романів Роальда Дала виконує не лише номінативну функцію. Він є багатограним мовним феноменом, якому притаманні складність семантичної структури, спрямованість на асоціативні зв'язки та схильність до реалізації певного етнокультурного навантаження. Власні імена у творах найкращого казкаря Британії виступають невід'ємним елементом форми художнього твору, складником ідіостилію письменника та одним із засобів створення більшості художніх образів. Завдяки кореляції з авторським задумом та метою художнього твору майже всі оніми мають певне змістове навантаження, передають специфічний колорит місцевості й мають додаткове значення. Деякі з них мають незвичну звукову форму, а також прихований асо-

ціативний фон, що підсилюють естетичний вплив художнього твору на читача.

Проаналізувавши близько ста онімічних одиниць, отриманих методом суцільної вибірки з дитячих творів Р. Дала, ми дійшли висновку, що вони, безумовно, є одним з ефективних засобів відображення авторської суб'єктивності та створення специфічної, притаманної фентезійному жанру, атмосфери, яка впливає на сприйняття читача. Багато антропонімів, вигаданих автором, є авторськими okazіоналізмами, утвореними шляхом словоскладання морфем або повнозначних слів, що входять до лексичного складу мови. Вони пробуджують асоціації з іншими словами, поняттями й фактами. Передача авторських антропонімів цільовою мовою потребує аналізу й використання певних граматичних і лексичних засобів мови; формального відтворення цих одиниць за допомогою транскрипції та транслітерації; створення okazіональних одиниць на основі словотворчих елементів; винайдення еквівалентів під час перекладу промовистих власних назв для збереження стилю та колориту художнього твору.

У межах досліджуваних одиниць було також виділено три структурні типи назв, такі як прості (однокомпонентні ВН з однією основою), складні (однокомпонентні ВН з двома чи більше основами) та складені (багатокомпонентні ВН, назви-словосполучення). З'ясовано, що ономастикон дитячих творів Р. Дала здебільшого представлено багатокомпонентними одиницями. Найпродуктивнішими моделями творення аналізованих одиниць є конструкції «іменник + іменник» та «дієслово + іменник». Основними способами творення є онімізація, яка в окремих випадках поєднується з конверсією, афіксацією чи скороченням, та утворення okazіональних поетонімів.

Безперечно, ономастикон дитячих творів є не єдиною складовою частиною індивідуально-авторської картини світу Р. Дала, тим більше, що скарбниця відомого письменника не обмежується творами для дітей. Перспективним матеріалом надалі могли б стати дослідження домінант ідіостилію письменника на матеріалі всіх його творів та специфіки їх перекладу українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бережна М.В. Переклад зоонімів дитячої літератури жанру фентезі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки.* 2009. Вип. 81 (4). С. 229–233.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
3. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с.
4. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : Валент, 2001. С. 38–132.
5. Клічук О.Д. Онімічна специфіка повісті Р. Дала "The BFG". *Записки з ономастики.* 2001. Вип. 5. С. 81–91.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
7. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник. 2-ге вид. Київ : Академія, 2005. 368 с.
8. Марчук О.В. Власні назви у фентезійних творах: класифікація антропонімів. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2017. № 26. Т. 2. С. 78–93.
9. Миколишена Т.В. Чарівний топофон казок Роальда Дала як невід'ємна складова його індивідуально-авторської картини світу в перекладацькому вимірі (на матеріалі казки «Чарлі і Шоколадна фабрика»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2016. № 23. Т. 2. С. 95–98.
10. Петренко О.Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» ; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Одеса, 2006. 17 с.
11. Петренко О.Д. Проблеми методики вивчення літературної ономастики на основі дитячих творів Роалда Дала. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2013. Вип. 6 (3). С. 188–197.
12. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Москва : ЛКИ, 2007. 368 с.
13. Cameron K. English place names. London, 1977. 258 p.
14. Reaney P.H. The Origins of English Place Names. London : Routledge and Kegan Paul, 1960. 277 p.